

7-MAVZU: Bolalar folklori va ularning talqinlari, badiiy xususiyatlari.

БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОРИ

Болалар фольклори халқимиз оғзаки ижодининг таркибий қисмини ташкил этади. Унинг ўзи топишмоқ, тез айтиш, санамачоқ каби кўп жанрлардан ташкил топган. Катталар фольклоридаги кўшиқ, эртақлар болалар фольклорида фарзандларга мослаштирилган ҳолда яратилган бўлади. Аммо, дoston, мақол, аскиялар мазмунан мураккаб ҳаётий муаммолар билан боғлиқ бўлгани сабаб болалар фольклорида учрамайди. Олимлар болалар фольклорини кимлар яратади, деган саволга жавоб беришга уринганлар.

Ўзбек фольклоршунослигининг асосчиси Ҳоди Зарифов билан бир куни илмий суҳбатда нима учун болалар фольклори ҳақида мақола ёзмаганларини сўрадик. Шунда устоз бу оғзаки ижод намуналари ўта сирли ва мураккаб эканини айтдилар ва мазкур асарлар ҳақида мақола ёзишга журъат этмасликларини тушунтирдилар. Уларнинг фикрича, айрим кўшиқлардаги сирли ифодани изоҳлаш жуда мушкул экан. Масалан:

Чори чамбар

Бори анбар.

Она қиз қайда?

Ола-була тоғда! –

кўшиғининг моҳият мазмуни аза билан боғлиққа ўхшайди. Биринчи ва иккинчи мисрада тобут тасвири бордек. “Чамбар” доира маъносини беради. Аммо чори чамбар деганда, тўрт бурчак ҳолда чегараланиш тушунилади. Бу эса тобутга алоқадор бўлиши мумкин. Энди “анбар”ни олайлик. Анбар “Эркақлар тобутининг тўрт бурчагида тик қоқилган таёқларга ўралган газлама, сурп; шунингдек, аёллар тобутининг тепасига ишком тарзида эгиб ўрнатилган тол ёғочлари устига ёпилган малла бўз”. Кўшиқнинг 3 ва 4-мисраларида “Она қизи” сўралапти ва “Ола-була тоғ” тилга олинмоқда. Бу эса устоз изоҳига кўра гўрни эслатади. “Хўш, - деган эдилар устоз, - бу кўшиқ ҳаракат билан айтилади. Оҳанги шўх. Унда одамни кўмиш билан боғлиқ мазмун нима қилиб юрибди. Буни изоҳлаш ўта мушкул”.

Зеро, болалар фольклори юзасидан фикр юритганда, жуда эҳтиёткорлик билан ҳар бир сўз, ҳар бир ифоданинг моҳиятини ҳисобга олиш лозим. 1988 йилда Фарғона вилоятининг Бувайда туманига фольклор экспедициясига борганимизда талабаларимизнинг битта гуруҳи ниҳоятда гапга чечан 9-10 ёшлардаги бир бола билан учрашиб қолган. Ундан кўшиқ, топишмоқ жанрларига мансуб матнлар ёзиб олишган. Суҳбатнинг охирида ўзи ўйлаб топган топишмоқни топишни сўраган. Топишмоқ қуйидаги матндан иборат эди: “Битта дарахт. Дарахтнинг тўққизта шохи бор. Ҳар бир

шохнинг ўнг тарафида саккизта, чап тарафида саккизда барг бор – шуни топинг”. Талабалар дафтарларини назорат қилаётганда, шу топишмоқ ҳаммамизни ўйлашга мажбур қилди. Охири топишмоқ матнидаги рақамларни ёзиб, уни топишга қарор қилдик. Рақамлар ёзилганда эса 1988 рақами аниқ кўринди ва жумбоқ жорий йил экани аниқ бўлди. Бунга ўхшаш мисоллар экспедиция давомида тез-тез учраб туради. Айтмоқчимизки, болалар фольклори матнини ижод қилишда бевосита ёшларнинг ўзи иштирок этиши инкор қилинмайди. Лекин болалар фольклорининг салмоқли қисми асосан катталар томонидан яратилади. Бизнингча, ёзма адабиётда ўз асарларини болалар учун ёзадиган адиблар бор.

Хусусан, Қуддус Муҳаммадий, Пўлат Мўмин, Худойберди Тўхтабоев, Анвар Обиджон, Ҳамза Имомбердиев каби шоир ва ёзувчиларнинг асарлари ўзбек болалар адабиёти ривожига муносиб ҳисса бўлиб қўшилган. Замон ўзгариб, китоблар нашр қилингани боис асарлар муаллифлари ўз исмлари билан ёзган шеър, эртақнамо романлар, топишмоқларни нашр эттирмақдалар. Китобларни нашр қилиш имкони йўқ қадим замонларда эса улар ёдга олинган ва авлоддан авлодга мерос бўлиб ўтган. Шундай қилиб, болалар фольклори деб аталган сирли жавоҳирлар сандиғи яратилган. Масалан, Тоҳир Муллабоевнинг битта топишмоғини олайлик:

Ёғочдан силлиқ тани,
Илма тешиқ бадани,
Бағридан ўтса ҳаво
Таралар майин наво .

Шоирнинг най – мусиқа асбобига бағишланган топишмоғи болаларга маъқул бўлгани учун улар ёдлаган матнларини бир-бирларига айтадилар. Ҳар ким ўз фарзандининг ақлий ва жисмоний жиҳатдан комил бўлиб етишишини хоҳлайди. Бола ёшлигидан эртақ ва қўшиқлар таъсирида улғаяр экан, унинг маънавий қиёфаси шаклланади. Қувлашмачоқ, бекинмачоқ, чиллак, варрак учириш эса уни жисмонан чиниқтиради. Бинобарин, асрлар давомида халқ болани ақл, фаросат, хотира машқлари ва турли жисмоний ҳаракатлар орқали балоғат ёшига етганида ҳаётга ҳар жиҳатдан етук инсонни тайёрлаш режаси асосида иш олиб борган. Ҳеч иккиланмай айтиш мумкинки, дунё илм-фани тараққиётига муносиб ҳисса қўшган ўнлаб алломаларнинг айнан бизнинг миллатимиз ва юртимиздан чиқишида болалар фольклоридаги қўшиқ, эртақ, чандиш, топишмоқ, тез айтишлар ҳиссаси ҳам йўқ эмас. Қадим замонларданоқ ҳаёт тажрибасини етук олимлардек таҳлил қила олган халқимиз болалар фольклори асарларини жаҳон педагогикаси талаблари асосида яратишга эришди. Бу талабларнинг, энг муҳими, мазкур намуналар тилидаги соддалик, мазмундаги ёрқинлик билан белгиланган. Шунингдек, бу асарлар, албатта, тарбиявий аҳамият касб этгани ҳолда, болаларда халқига, ватанига, қадриятларга, аجدодларига ҳурмат руҳини шакллантириши керак эди. Бола ҳаёт ҳақидаги дастлабки тажрибаларга эга бўлганидан уй

хайвонларининг табиати ва хусусиятлари, ваҳший ҳайвонлардаги асосий белгилар билан эртақлар воситасида билиб олади. Айни пайтда, гўзаллик қадрига етиш, ҳис-туйғуларни ифодалай олиш йўлларини ўрганади.

Бола гўдаклигидан онасининг алласини эшитади. Севимли шоиримиз Чўлпон она алласидаги сеҳрли дунё ифодасини шундай таъриф этади: “Бир бола ухламаса, алла айтадилар. Бола тез ухлаб кетар. Чунки ул андин бир лаззат ҳис қилур”. Бола руҳига қилинадиган таъсир, аввало, она меҳри, она қалбидаги муҳаббат билан йўғрилган бўлади. Кексаларимиз алладаги бола руҳига иймон, ватанга муҳаббат, халқига ҳурмат, ўзи туғилган оилага иззат сингдириш фазилатини кўп қайд қилганлар. “Алла” луғавий жиҳатдан “чархпалак бўлмоқ”, “йиқилмоқ” маъносини ҳам беради. Айни пайтда бу сўзнинг “Аллоҳ”дан олингани ҳам олимлар томонидан қайд этилган. Халқ кўшиқларининг бу тури деярли ҳамма халқ оғзаки ижодида бор. Уни руслар “колыбельная”, грузинлар “нанина” деб аташади. Ҳатто Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону луғоти-т-турк” асарида “бешик” сўзи бор. Бешик бўлганидан сўнг мантиқан болани овутиш кўшиғининг бўлишини табиий ҳол деб қабул қилиш лозим.

Алла кўшиқлари мазмунан бир неча кўринишда бўлиши мумкин:

1. Онанинг фарзанд кўрганига шукр қилиши.
2. Фарзандга бахт тилаши, унинг келажагини Яратгандан сўраши.
3. Ёш онанинг ҳис-туйғуларини ифодалаши, баъзан турмушдан ҳасрат қилиши. Аммо алланинг мазмуни қандай маънони ифодалашидан қатъи назар онанинг фарзандига бўлган муҳаббати устуворлик қилади.

Асрлар давомида миллатимизнинг ижодкор вакиллари томонидан яратилган халқ қадриятларидан бири бўлган алла момодан онага ўтаётган маънавий меросдир. Академик Ғафур Ғулом ҳазрат Навоийнинг “Фарҳод ва Ширин” достони бешинчи бобидаги:

Бешик даврида чинию хитойи,
Бўлиб юз нўш лаб дастонсаройи.
Кўзининг нози элдин элтиб уйқу,
Анга уйқу кетурмакка навоғў .

байтларига: “Бешик атрофига чинликлар ва хитойликлар йиғилиб, юз оҳанг билан алла айтар эдилар. Боланинг кўзидаги ноз бошқаларнинг кўзидан уйқусини қочираар ва улар Фарҳоднинг уйқусини келтириш учун алла айтар эдилар” – деб изоҳ беради. Фарҳоднинг улғайганида буюк Навоий ҳавас қиларли даражада баркамол инсон бўлиб етишишида ана шу аллалар таъсирини ким инкор этади. Ахир дунё таниган олимларимиз, ғазалу достонлар битган адибларимиз гўдаклигида алла эшитиб улғайган-ку. Тиббиёт илмининг буюк алломаси Абу Али ибн Сино инсон соғлигида товуш ва оҳангнинг, алланинг жуда муҳим аҳамият касб этишини қайта-қайта таъкидлаган эди.

Аллани она жуда берилиб айтади. Баъзан аллани эшитган одам онанинг ўзи аллага айланиб кетди, шекилли, деб ўйлайди. Аммо шу пайтда она боласининг аллани тушунмаслигини хаёлига ҳам келтирмайди. Қолаверса, бунинг аҳамияти ҳам йўқ, чунки муайян лаҳзада она хаёллар оламида сайр қилаётган бўлади. Бола учун эса бешикнинг бир маромда тебраниши ва алла куйи аҳамиятлидир.

Ўзбек болалар фольклори таниқли олим Ғани Жаҳонгиров ва профессор Охунжон Сафаров томонидан ўрганилган. Хусусан, О.Сафаров она айтадиган аллалар мазмун ва композиция жиҳатдан турларга бўлинишини кўрсатади: пароканда, воқеабанд, маиший, тарихий аллалар мавжуд бўлиб, улар бир-биридан фарқ қилади. Ҳар бири мустақил мазмун билдирувчи тўртлик аллалар пароканда ҳисобланади:

Мен сени алла қилай, алла,
Кўтариб катта қилай, алла.
Алла жоннинг роҳати, алла,
Уйқу кўзнинг роҳати, алла.

Ўрик ёғоч бешигинг, алла,
Ўргилиб кетсин онанг.
Тут ёғочдан бешигинг, алла,
Термулиб ўтсин онанг, алла.

Пароканда – тартибсиз, тарқатилган маъносини ифодалайди. Бинобарин, пароканда аллаларнинг ҳар бирини алоҳида айтиш мумкин. Воқеабанд аллаларда мисралардаги мазмун бир-бирига боғланади, яъни воқеаси бандланган – боғланган бўлади. Уларни олдинма-кейин айтиш мумкин эмас:

Паст-пастгина тепадан,
Тойдим тушдим-о, алла.
Қўлимга қайчи олиб-о,
Сенга - қўғирчоғим-о,
Чопон бичдим-о, алла.

Енглари тор келмасин, деб
Қўлингга қараб-о, алла.
Чопон бичган қўлимни-ё,
Менинг тойлоғим-о, алла,
Ойи бордир-о, алла,
Жоним болам-о, алла.

Маълум бўладики, воқеабанд аллаларнинг мазмунан бирлиги уларни аралаш ёки алмаштириб ижро этишга йўл қўймайди.

Маиший аллаларда лирик йўналиш етакчи бўлади. Агар аввалги тур аллаларда она мақсади, асосан, алла айтишга қаратилган бўлса, маиший турда она энди алла айтишдан ҳам кўпроқ ўзининг ички ғамини, дард-ҳасратни ифодалайди. Энди алла фақат восита вазифасини ўтайди. Бош мақсад эса, ҳис-туйғуни ифодалашга қаратилган бўлади:

Шафтоли шохига зар, алла,
Ғайноли баргига зар, алла.
Мен дадангга интизор, алла,
Кўз тикарман беқарор, алла.

Бу аллани кўпроқ эри урушга кетган, узоқ ва хавфли сафарларда қатнашаётган ва оила эркаксиз қийналаётган пайтларда айтишган. Улар лирик асарлар сифатида айтувчи ички кечинмаларини ифодалаган. Тарихий аллалар нисбатан кам айтилган. Уларда муайян давр, воқеа-ҳодиса акс этган:

Афғонистон тоғлиги-ё, алла,
Ялтиллайди балиғи-ё, алла.
Кундан-кунга ортади-ё, алла,
Амирликнинг солиғи-ё, алла.

Шундай қилиб, болалар фольклорига нисбат бериладиган аллалар онанинг қалб қўшиғи ҳисобланган. Бола алланинг сўзини тушунмаган, куйидан роҳат олган. Она бўлса, бир томондан, қувончини, иккинчидан, алами ва дардини айтиб кўнглини бўшатган. Натижада, ҳар икки тараф: она ҳам, бола ҳам ютуқда қолган.

Болалар фольклорининг яна бир жанри эртақлардир. Болаларга мўлжаллаб яратилган эртақлар сюжетдаги яхлитлик, тилдаги соддалик, воқеалар баёнидаги такрорийлик хусусиятлари билан ажралиб туради. Матнлар ҳажми чекланган бўлади. Кўпроқ маърифий мазмундаги ҳайвонлар ҳақидаги эртақлардан ташкил топади. Лайлакнинг тумшуғи узунлиги, бургутнинг эркинлиги, бўрининг ваҳшийлиги, отнинг сезгир жонивор эканлиги ҳақида эртақлар яратилади. Бола уларни эшитиш билан ҳам ҳаёт тажрибасини ўзлаштиради, ҳам сокин бир вазиятда уйқуга мойиллик сезади. Кўпинча, бу тур эртақларда бир хил воқеанинг бироз фарқ билан такрорланиши кузатилади. Масалан: “Қарға билан кўзи” эртагида Қарға Кўзини емоқчи бўлади. Кўзи Қарғага тумшуғини ҳалоллаб ейишни маслаҳат беради. Қарға дарё бўйига тумшуғини ҳалоллаш учун келади. Дарёдан сув олиш учун кўза кераклигини айтиб, уни кулолга жўнатади. Кулол кўза қилиш учун тупроқ олиб келишни айтади. Эртақ давомида турли сабаблар билан

қарғани кийикка, ит эгаси Пўлатвой акага, сигирга, Тошвой акага, ўтга, устага, кўмирга жўнатишади. Охири Қарға ўроқни олиб келаётганида, ўроқ қанотини кесиб кетади ва Қарға мақсадига ета олмайди. Аммо эртақнинг охиридаги Қарғанинг сўзлари бу ҳаётда ҳамма нарса бир-бирига боғлиқ эканини тасдиқлайди. Унинг нутқи эртақ мазмунини жуда бойитиб юборувчи монологдан иборат бўлиб қолади.

Қарға бу ердан ҳам учиб, ўшал кўмирчиларнинг олдида бориб:
- Кўмирчи ака, кўмирчи ака, беринг кўмир, қилсин ўроқ, ўрай қуроқ, есин сигир, берсин сут, ичсин този, қувсин кийик, ташласин шох, қазий тупроқ, қилсин кўза, олай сув, чайқай тумшук, семиз, аъло, ейман кўзи, - дебди. Эртақдаги Қарға нутқига диққат қилсак, кўзани кулол, ўроқни темирчи қилиши ҳақида маълумот оламиз. Айни пайтда, бутун эртақ мазмуни шу жумлада мужассамлашган. Дарё, темирчи, кулол, кийик, дала – ҳаммаси кўзи тарафида. Кўзи эса эзгулик тимсоли. Қарға нима учун мақсадига ета олмагани эртақ моҳиятидан англашилади.

Маълумки, “Моҳистара”, “Сув қизи” каби эртақлар, асосан, балоғат ёшига етганлар учун яратилган. Аммо бу эртақлар қаторидаги айрим намуналарни болалар учун ҳам айтилганлигини тахмин қилиш мумкин. Хусусан, биз бу ўринда “Уч оғайни ботирлар” мазмуни ва баён услубига ўхшаш асарларни назарда тутмоқдамиз. Чунки “Уч оғайни ботирлар”да асосий мақсад ёш фарзанддаги ирода, зеҳн, ақл, фаросат фазилатларини ривожлантиришга қаратилган. Отанинг насиҳатига диққат қилайлик:

1. Тўғри бўлинг – бежавотир бўласиз.
2. Мақтанчоқ бўлманг, уятга қолмайсиз.
3. Дангаса бўлманг, бахтсиз бўлмайсиз.

Ота насиҳатида инсон ҳаётининг мазмуни мужассамлашган. Учта маслаҳатга амал қилган фарзанд хавотирсиз яшаса, уятга қолмаса, бахтсиз бўлмаса, унга яна нима керак? Яъни эртақ бевосита болалар фольклорига мансуб бўлмаса ҳам уни моҳият ва бажариш вазифасига кўра бу тур қаторида тасаввур қилиш мумкин. Чунки бу эртақ ниҳоятда ҳаётийлиги ва воқеалар тизимининг самимийлиги билан эътиборимизни қозонган.

Болалар кўшиқлари ҳам эртақлар каби муайян фарқларга эга. Аввало, болалар кўшиқлари кўпинча ўйин ва жисмоний ҳаракатлар билан айтилади. “Бойчечак”, “Офтоб чиқди оламга”, “Оқ теракми, кўк терак”, “Читтигул”, “Лайлак келди, ёз бўлди”, “Ёмғир ёғалоқ” каби ўнлаб кўшиқлар болалар ижроси репертуарини ташкил этади. Эътибор берган бўлсангиз, уларнинг деярли ҳаммаси йил фасллари билан боғлиқдир. Улар мазмунига кўра баҳор ва ёз кунлари айтилади. Хусусан, “Бойчечак” қиш бўйи қора қор остида совуқдан зериккан ернинг қуёш нурларидан баҳра олиб бағридан чиқарган биринчи чечакка бағишланади. Уни битта яккахон кўшиқчи бошлайди, болалар нақаротга қўшилади:

Бойчечагим бойланди,
Қозон тўла айронди.
Айронингдан бермасанг,
Қозон-товоғинг вайронди.
Нақарот:
Қаттиқ ердан қақалаб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан юмалаб чиққан бойчечак.

Профессор О.Сафаров болалар фольклорининг таниқли мутахассиси сифатида жуда кўп қўшиқ намуналарини ёзиб олган. Ана шу ёзилган асарлар каторида қуйидагилар қайд этилган:

Шафтоли пишди,
Тагига тушди.
Хомини уздим
Дадам уришди.

ёки:
Лайлак келди, ёз бўлди,
Қаноти қоғоз бўлди.
Лайлак боради тоққа,
Қулоқларида ҳалқа.
Ҳалқани оп қочайлик,
Эл бошига сочайлик.
Элнинг муроди кулсин,
Лайлак баландроқ учсин.

Нисбатан кам бўлса-да, қиш фасли билан боғлиқ қўшиқлар ҳам учрайди:

Қор ёғди гупиллатиб,
Қор бува тўққиллатиб,
Кириб келди мактабга
Соқолин селкиллатиб.

Болалар қўшиқлари булбул, чумчук, қирғий, қарға, каклик, мусича каби қушларга ва эчки, қўзи, қуён, ит каби ҳайвонларга атаб тўқилган лирик парчалардан иборатдир:

Ағам-бағам тишини кўрдим,
Югурганда тилини кўрдим.
У чопарди дукур-дукур,
Қуён экан ҳаром ўлгур.

Шундай қилиб, оғзаки ижодимиздаги халқ қўшиқларининг таркибий қисмини ташкил қилувчи болалар қўшиқлари кўпинча йил фаслларига, қуш ва ҳайвонларга, табиатдаги ўзгаришларга бағишланган бўлиб, мазкур нарсалар предметлар ва ватан манзараларига нисбатан муносабатларнинг бадиий ифодаси сифатида баҳоланади. Бу қўшиқлардаги мисралар бўғин сонига кўра 6-8 тадан ошмайди. Қўшиқдаги мисралар сони 6, 8, 10 тани ташкил этади. Бу хусусият уларни ўйнаб ижро этиш имконини беради.

Олимлар фикрича, тез айтишлар болалар фольклорига нисбатан кейин қўшилган жанр ҳисобланади. Улар аввал “тутал”, “чалғитув”, “чалиш”, “адашиш” атамалари билан машҳур бўлган. “Тез айтиш” эса кейин қўлланган. Вақт ўтгани сари бу жанр катталардан болалар фольклорига ўтган. Қадимги қоидаларга биноан тез айтишни бир нафас олиш билан айтиш талаб қилинган. Қадимги тез айтишларда эса талаффуз қилиш осон бўлмаган сўзлар сони кўп бўлган. Шунинг учун уларни авваллари катталар фольклорига мансуб берадилар. Ёш бола уларни бир нафасда айта олмаган. Ҳозирги кунда бундай намуналар болалардаги айрим товушларни талаффуз қилиш қийин эканига кўра танланади. Масалан, “р”, “л”, “с”, “ш”, “ч” товушларини аниқ айтиш мўлжалланган тез айтишлардан кўпроқ фойдаланилади:

Чархим чакалак,
Таноби чархим чакалак,
Чархимда гуноҳ йўғу.
Ўзим ҳакалак.

“Р” товуши талаффузига бағишланган қуйидаги тез айтишга эътибор беринг:

“Бир туп тут. Бир туп турп.
Бир туп тут, бир туп тутнинг тагида бир туп турп.
Бир туп тут бир туп турпнинг томирини туртиб турибди.
Бир туп турп бир туп тутнинг томирини туртиб турибди.
Бир туп тутнинг томирини туртиб турган бир туп турпнинг томирини бир туп тутнинг томири туртиб турибди.

Бир туп турпнинг томирини туртиб турган бир туп тутнинг томирини бир туп турпнинг томири туртиб турибди”.

Биз юқорида тез айтиш катталар фольклорига мансуб бўлган деганимизда ана шу матнни назарда тутган эдик.

Бу жанр кўпроқ болалар ўртасида айтиладиган бўлганидан сўнг матн ҳажми қисқарган. Хусусан, қуйидаги кўринишларга эга бўлган:

Оқ чойнакка кўк қопқоқ,
Кўк чойнакка оқ қопқоқ.

Қишда кишмиш пишмасмиш,
Пишса кишмиш, қишмасмиш.

Баъзан тез айтишларда ўзига хос ширин кулгили вазиятлар ҳам акс этиши мумкин: “Наманганда бор экан бир уста Муса пуч пистапуруш. Ўша уста Муса пуч пистапурушнинг олтмиш қоп пуч пистаси бор экан. Олтмиш қоп пуч пистаси бўлса ҳам ўша уста Муса пуч пистапуруш. Олтмиш қоп пуч пистаси бўлмаса ҳам ўша уста Муса пуч пистапуруш”.

Айтиш мумкинки, халқ ижодидаги тез айтиш шоирларимизга ҳам таъсир қилди. Кўп шоирларнинг тез айтишлари телевидение, радио, кичик синфлар учун тузилган дарслик ва қўлланмалардан ўрин олмоқда.

Ёш йигит-қизлар ўртасида санамаларни билмайдиганлар бўлмаса керак. Ёшлигимизда ўйнаган қувлашмачоқ, бекинмачоқ ва бошқа ўйинларда кимдир хизматда қолиши керак бўлган. Гуруҳ иккига бўлинганда, холислик талаб қилинган. Ана шундай вазиятларда санамаларга мурожаат қилганмиз. Санамалар матнларида эса биз эътибор қилмаганимиз ҳолда бир неча мақсадлар назарда тутилган. Аввало, кичикроқ ёшда эканимизда санашни ўрганганмиз. Ундан ташқари қофиялар, истиоралар, сифатлашлар ёдимизда сақланиб қолган.

Олимларнинг маълумот беришича, санамалар турли халқлар оғзаки ижодида кенг тарқалган жанрдир. Русларда “считалка”, тожикларда “шумурак”, туркманларда “санавоч”, татарларда “санашу” деб аталади. Улардаги умумийлик санаш билан боғлиқликда ва матндаги қофияга риоя қилишда намоён бўлади. Бу хусусият уларни ёдлашда қўл келади:

Қовун палак,
Гувак отди.
Гувак эмас,
Чувак отди.
Чувак қовун
Ширин экан,
Сафдан чиқсин
Қўлим теккан.

Ўзбек болалари фольклори тадқиқотчиси О.Сафаров маълумотиغا қараганда, 800 мисрага яқин ҳажмда 150 дан ортиқ санамалар аниқланган. Юқоридаги рақамлардан ўзбек фольклорининг бу тури ҳам нақадар бой ва ранг-баранг экани маълум бўлади.

Болалар фольклоридаги яширин тил жанри ўн-ўн беш ёшдаги ўғил-қизларимизнинг ижод қилиш завқи қанчалар кучли эканини далиллайди. Аввало, бу ёшда руҳий жиҳатдан болада ҳаёт романтикаси тараққий этган кўринишда бўлишини таъкидлаш зарур.

Бу давр сирли имо-ишораларга, сирли саёҳатларга чиқиш режаларига, сирли келишувларга бой бўлади. Шулардан бир кўриниши ёки шакли сифатида сирли тиллашувни эсга олиш мумкин. Ҳақиқатан ҳам, одам ўйлаб кўрса, икки киши сўзлашса-ю, ҳеч ким уларнинг суҳбатини тушунмаса, қандай

марокли. Абдулла Қодирий “Ўткан кунлар” романидаги “Кумушнинг сўз ўйини” бобида Отабек билан Кумуш суҳбатини сирли парда остида тасвирлаган. Зайнаб Кумушнинг Отабекка айтган дил сўзларини мутлақо тушунмайди. Бу билан ёзувчи ўзбек табиатидаги яна бир гўзал фазилят ҳақидаги ўз тасаввурини китобхонга етказган эди. О.Сафаров томонидан “Яширин тил” деб шартли равишда номланган жанр ҳам ўзига хос кашфиётлардан бири сифатида баҳоланиши мумкин. Олимнинг таъкидлашича, яширин тилнинг вужудга келишида 3 йўналиш мавжуд:

1. Бўғиндан сўнг бўғин қўшиш орқали негизида сўзни сунъий равишда синдирган ҳолда чўзиш ҳисобига ҳосил қилинган яширин тиллар.
 - Мазан Қозодизирнизи ўзортозоғизим дезеяза озолмазаймазан.
 - Незегаза?
 - Хазабазарказашшлизик қизиладизиди.
 - (- Мен Қодирни ўртоғим дея олмайман.
 - Нега?
 - Хабаркашлик қилади).
2. Бўғин ёки товуш олдидан товуш қўшиш асосида ҳосил қилинган яширин тиллар.
 - Чмен чга чдаф чта чринг чни чбе чриб чтур.
 - Чўз чимчга чкерчак.
 - (- Менга дафтарингни бериб тур.
 - Ўзимга керак).
3. Сўзни тескари айтиш.
 - Инамирак имгнидрўк?
 - Қўй.
 - (- Каримани кўрдингми?
 - Йўқ) .

Юқорида қайд қилинган асосий усуллар ички келишилган тартиб билан бошқача қоидалар билан бойиши натижасида янги-янги яширин тил кўринишларини касб этиши мумкин.

Болалар фольклори ҳақида аввалги саҳифаларда юритилган муносабатлар халқимизнинг фарзанд тарбиясига, халқ ва юрт келажагига ўта масъулият билан муносабатда бўлиш туйғуси қанчалар кучли эканини далиллайди. Иккинчи томондан, авлод ҳам вояга етганидан сўнг аجدодлар хотирасига ҳурмат билан муносабатда бўлган. Чунки халқ қадриятларини эъзозлаш, тарихимизга эҳтиром билан муносабатда бўлиш алла оҳанги билан жисмимизга сингиб кетган. Эртақлар, тез айтиш, топишмоқ, санамалар, кўшиқлар билан овунганмиз. Охир-оқибат бу асарлар бизнинг руҳан, табиатан ўзбек бўлиб вояга етишимизга хизмат қилган.